

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра зарубіжної літератури

**Жіночі образи у контексті стереотипів ХІХ ст.
у романі Луїзи Мей Олкотт «Маленькі жінки»**

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «бакалавр»
студентки ІV курсу
спеціальності
«Зарубіжна література та англійська мова:
теорія і методика навчання»
Бондаренко Катерини Євгенівни

*галузь 01 – Середня освіта / Педагогіка
спеціальність – 014.02 Середня освіта*

Науковий керівник:
д. філол. н., доц. Бойніцька О.С.
Рецензент:
к. філол. н., доц. Білик Н.Д.

Допущено до захисту

Протокол засідання кафедри № ____ від ____

Завідувач кафедри _____ проф. Мірошніченко Лілія Ярославівна

Київ — 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Розділ 1. Формування стереотипних уявлень про жінку у суспільстві та літературі.....	7
1.1. Стереотипи щодо образу та ролі жінки у XIX ст.....	7
1.2. Література дорослішання, її жанрові особливості.....	10
1.2.2 Жіночий роман виховання.....	12
1.3 Л.М. Олкотт та теорія фемінізму.....	13
Висновки до розділу 1.....	16
Розділ 2. Центральні персонажі Л.М. Олкотт крізь призму стереотипів.....	17
2.1. «Маленькі жінки» як (не)типовий роман виховання.....	17
2.2. Іронія назви роману.....	18
2.3. Центральні образи твору. Проблема жіночої ідентичності.....	19
2.3.1. Джозефіна Маркл.....	19
2.3.2. Маргарет Маркл.....	21
2.3.3. Елізабет Маркл.....	21
2.3.4. Емілія Маркл.....	22
2.4. Дім та побут.....	23
2.5. Проблема реалізації жінки.....	26
2.6. Стосунки.....	30
Висновки до розділу 2.....	33
Розділ 3. Вивчення творчості Л. М. Олкотт у середній школі	35
3.1. Ключові аспекти та завдання.....	35

3.2. План-конспект уроку зарубіжної літератури з позакласного читання для учнів 7 класу на тему «Маленькі жінки» Л. М. Олкотт як роман виховання. Образна система твору».....	37
Висновки до розділу 3.....	43
Висновки	44
Список використаної літератури.....	46
Додаток 1.....	50
Додаток 2.....	51
Додаток 3.....	52
SUMMARY.....	53

ВСТУП

Попри те, що твір американської письменниці Л.М. Олкотт «Маленькі жінки» був написаний у XIX столітті, він досі залишається одним з найпопулярніших зразків жанру роману виховання для сучасної молоді. Твір перекладений багатьма мовами світу, декілька разів екранізований, внесений до шкільної програми, його називають бестселером та вічною класикою. Популярність роману підтверджують численні нагороди - наприклад, у 2003 році він увійшов до списку «200 найкращих романів по версії Бі-Бі-Сі», де посів 18 місце.

«Жіноче питання» завжди було об'єктом досліджень науковців різних сфер. Їх цікавило, яким був образ та життя жінки в залежності від соціально-історичних умов. Це питання знайшло вираз у творчості музикантів, художників, поетів. Жіночі образи часто посідали центральне місце у творчості зарубіжних письменників у різні епохи та періоди. Найяскравіші серед них – Ш. Бронте, Дж. Остін, Дж. Еліот та Л.М. Олкотт. Творчість останньої є яскравим прикладом залучення жіночих персонажів, які руйнують загальноприйнятий канон. Авторка вправно використовує гендерні та феміністичні мотиви, сміливо кидаючи виклик тогочасному суспільству. Нетрадиційні образи, феміністична проблематика та своєрідне бачення жанру роману-виховання пояснюють актуальність роману через вже майже два століття після його написання.

Актуальність дослідження зумовлена, зокрема, значущістю «жіночого питання» в літературному та соціально-історичному контекстах.

Підвищений інтерес сучасного літературознавства прослідковується також до літератури виховання, яка становить вагомий пласт літературної творчості та невід'ємну складову курсів з вивчення зарубіжної літератури в середній школі та вищих навчальних закладах.

Метою дослідження є формування уявлення про специфіку жіночих образів у (не)відповідності до стереотипних уявлень XIX століття на матеріалі двох частин роману Л. Мей Олкотт «Маленькі жінки».

Мета дослідження обумовила наступні **завдання**:

- окреслити основні стереотипи, пов'язані з життям жінки у ХІХ ст.;
- схарактеризувати особливості літературного фемінізму та проаналізувати роман в контексті феміністичної критики;
- визначити особливості роману-виховання, його різновиди та місце жіночої ініціації у цьому жанрі;
- розглянути проблему жіночої ідентичності;
- виявити та проаналізувати жіночі образи у таких сферах життя, як професійна реалізація, стосунки та побут у романі «Маленькі жінки» крізь призму стереотипів.

Об'єктом дослідження є роман Луїзи Мей Олкотт «Маленькі жінки» (Деякі видання окремо публікують дві частини роману під назвами «Маленькі жінки» (“Little women” (1868)) та «Хороші дружини» (“Good wives” (1869)) відповідно, тоді як інші - об'єднують їх та видають як один роман).

Предмет дослідження - жіночі образи у романі Луїзи Мей Олкотт у контексті стереотипів ХІХ ст.

Методи дослідження. Дослідницька стратегія ґрунтується на культурно-історичному, феміністичному, рецептивно-естетичному, біографічному підходах із використанням елементів семантичного, стилістичного, наратологічного, інтертекстуального методів аналізу.

Теоретико-методологічною базою дослідження є роботи українських і зарубіжних літературознавців, присвячені вивченню жанру роману виховання (Т. Герасим, Т. Гросевич, Д. Затонський), феміністичної критики (В. Вульф, С. де Бовуар, Е. Шоволтер).

Наукова новизна полягає у дослідженні твору Л. Мей Олкотт «Маленькі жінки» як (не)традиційного роману виховання та його героїнь як феміністичних образів через призму стереотипів ХІХ ст. Попри те, що роман американської письменниці неодноразово ставав об'єктом літературознавчих розвідок, обрана нами мета, зазначена вище, зумовлює наукову новизну роботи.

Практичне значення. Матеріали роботи можуть бути використаними у середній та старшій школі на уроках позакласного читання при вивченні творчості Луїзи Мей Олкотт.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що нараховує 39 позиції, та додатків.

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ СТЕРЕОТИПНИХ УЯВЛЕНЬ ПРО ЖІНКУ У СУСПІЛЬСТВІ ТА ЛІТЕРАТУРІ

1.1. Стереотипи щодо образу та ролі жінки у XIX ст.

Тематика та образна система роману Луїзи Мей Олкотт «Маленькі жінки» обумовлені історично-соціальними умовами XIX століття. У цей період, як ніколи раніше, постає питання розподілу «жіночого» та «чоловічого» через страх тогочасного американського суспільства втратити «зв'язок з традиційними цінностями» [33]. Причина цього – значні зміни у суспільстві, серед яких розвиток торгівлі, прориви у технологіях, громадянські війни тощо.

Якщо раніше, у XVIII ст., поширеною практикою була спільна робота, то тепер вважалося необхідністю чітко розподілити обов'язки на жіночі та чоловічі. Так виникає поняття «окремих сфер» (separate spheres) [20]. Тепер дружина та чоловік проводили день окремо, зустрічаючись лише за вечерею. Ця ідеологія базувалася на природніх характеристиках двох статей: «жінка вважалася фізично слабшою, але при цьому морально сильнішою за чоловіка, тож домашня робота була її обов'язком» [21]. На жіночі плечі лягало не лише домашнє господарство та приготування їжі, а й найголовніше – виховання майбутнього покоління.

У той час чоловік, який вважався «від природи більш прагматичним, надійним та кмітливим» [20, с. 52] займався публічною сферою, куди входила робота, торгівля, бізнес, політика, тощо. Публічне життя включало не лише роботу на фабриці, а й спілкування з друзями, партнерами, відвідування таких місць як бари та навіть публічні будинки. Тогочасна ж жінка, «відірвана від соціуму» [33] навіть вільний час мала присвятити сім'ї, а не спілкуванню чи відпочинку.

У XIX ст. виникає ще одне важливе поняття «домашнього янгола». Головне завдання тогочасної жінки – забезпечення голові сімейства так званого «раю вдома», що полягало в піклуванні про його комфорт та включало заняття хатніми справами, приготування їжі та виховання дітей. «Справжня жінка» (the

true woman) [20, с. 59] повинна була створити теплу атмосферу й достойно зустріти чоловіка після важкого дня у публічній сфері у знак подяки та покори.

У той час, коли чоловік був зобов'язаний «фінансово забезпечувати дружину та дітей, жінка ставала духовним та моральним орієнтиром для родини» [33]. Суспільство визнавало, що саме вона – втілення ніжності, любові та релігійності. Але навіть такі позитивні риси оберталися для жінки ще більшою кількістю вимог та обмежень. Так, «той факт, що жінка мала вплив вдома використовувався як аргумент проти надання їй можливостей голосувати, здобувати вищу освіту та працювати» [21].

Вище ми описали життя жінки середнього та вищого класу, а дівчата нижче за статусом мали працювати, наймаючись на службу до знатних сімей. Ця робота зазвичай мало оплачувалася, але, не маючи доступу до навчання та кар'єрного росту, молоді дівчата не мали вибору. «Тяжкі умови роботи та графік без вихідних часто призводив до скорочення тривалості життя, жінки у прямому сенсі «запрацьовувалися до смерті» [18].

Життя аристократії не було простішим. У той час існували чіткі вимоги до жінки будь-якої національності чи класу, але до тих, хто належав до верхівки суспільства та мав доступ до публічної сфери – ще більше. Ці стереотипи стосувалися зовнішнього вигляду, манер, поведінки та навіть емоцій. Жінка мала бути «правильною», спокійною, завжди привітною, мати бездоганний вигляд, адже вона, як вважалося, – втілення ідеалу. Тортури, до яких вдавалися жінки у спробі стати стрункішими та красивішими, часто призводили до проблем із здоров'ям, або взагалі закінчувалися фатально.

Стереотипні уявлення не оминули й сферу особистого життя. Одруження рідко будувалося на взаємних почуттях, а радше на певній вигоді. Так, наприклад, «жінки прагнули вийти заміж тому, що це дозволяло їм стати матір'ю, скоріше ніж через емоційний чи сексуальний потяг» [21]. Це була не лише єдиною можливістю реалізуватися, а й отримати шанс кращого життя. «Низька заробітна платня, відсутність кар'єрного росту, жахливі умови роботи –

усе це робило весілля привабливою стратегією виживання для дівчат нижчого класу» [20, с.70].

У тогочасному суспільстві існували чіткі стандарти щодо одруження, включаючи вік молодят, їх статус, тощо. Дівчата зазвичай виходили заміж у 20-25 років. Наречена обов'язково мала бути цнотливою до весілля, надмірне зацікавлення у компанії чоловіків була неприйнятним. Щодо образу ідеального нареченого, то він мав бути на 5 років старшим. Перед тим як отримати згоду батька чоловік мав довести, що він матеріально готовий утримувати майбутню сім'ю, тому інколи це займало декілька років» [21].

Щодо освіти, варто зазначити, що тогочасна жінка була практично позбавлена цієї можливості. «Жіноче навчання розглядалося як підривний фактор, що може спотворити правильний соціальний порядок» [33], де чоловік від природи вважався розумово вищим за жіночу стать, тому останні мали доступ лише до базових знань, необхідних для виховання дітей та правильного поведіння у соціумі. «Дівчата середнього класу навчалися у жіночих семінаріях, інтернатах чи з гувернанткою музиці, малюванню, читанню, мовам та манерам» [31].

Навіть у такому обмеженому виборі дисциплін юні студентки не могли проявити себе, тому що тогочасне суспільство не підтримувало знання та інтереси, що виходили за межі програми. «Для кожної освіченої дівчини важливо було «стримувати свою ерудицію за рахунок витончених жіночих манер» [17, с.190]. Попри талант та хист до певних дисциплін, надмірний ентузіазм вважався відштовхуючим фактором. По відношенню до таких жінок застосовували термін «blue-stockings». Їх вважали «нежіночними та неприємними, бо вони, начебто, намагалися захопити чоловічу природню інтелектуальну перевагу» [21].

Лише історичні події у кінці XIX ст. змусили суспільство переглянути «жіноче питання». Першим «струсом» стала Світова війна, а за нею – індустріальна революція. «Виникла потреба у зброї та іншій продукції, що дало можливість жінці відірватися від господарства та почати працювати. Жінки

вступили в ряди працівників на заводах та доєднались до лав медичних працівників для поранених» [18]. Жіноча стаття нарешті отримала небачені до цього можливості у всіх сферах життя.

1.2. Література дорослішання, її жанрові особливості

За визначенням Т. Гросевича, «роман виховання – жанрова варіація роману, змістом якого є психологічне, моральне й соціальне формування особистості героя» [7, с. 140]. Елементи такого жанру можна знайти ще в перших зразках літературної творчості, але традиційний у нашому розумінні роман виховання бере початок у Німеччині у другій половині XVIII ст. в добу Просвітництва, коли відбувається відокремлення людини від колективу й її сприйняття як окремої особистості.

Протагоніст такого роману - юний, ще несформований герой. Він «не є статичною категорією/образом, а постійно змінюється під впливом різноманітних психологічних, соціокультурних і політичних чинників [5, с.103]. Навколишній світ часто здається для протагоніста чужим, його позиція та цінності часто контрастують з позицією оточуючих, особливо дорослих. Все це підштовхує головного персонажа до самоаналізу й саморефлексії, що формують їхні «Я-концепції», ставлення до себе, довколишніх людей та розуміння світу загалом [6, с.103].

На шляху до дорослого життя герой стикається з традиційними для підлітків проблемами, серед яких відносини з батьками та однолітками, навчання, перше кохання, дружба, пошук свого призначення, вибір, тощо. Такий шлях не є статичним, навпаки – повний злетів та падінь, поразок та перемог. Через проблеми та випробування герой «проходить різні етапи ініціації в доросле життя, мужніє, формується і утверджується як особистість» [8, с.112].

Щоб показати шлях до дорослого життя, письменники часто залучають мотив дороги, метафоричне значення якого - пошук себе, свого місця у світі, шлях до своєї іншої версії. Під час подорожі перед героєм відкривається світ, його потенціал проходить найрізноманітніші випробовування, а ціль дістатися

кудись мотивує рости та розвиватися. Частково це явище можна прослідкувати і у творчості американської письменниці Л.М. Олкотт.

Деякі дослідники виносять мотив мандрів у обов'язковий структурний елемент. Гарним прикладом може слугувати класична класифікація у літературознавстві, що включає три етапи, які проходить протагоніст у романі виховання. Перший - дитинство й отрочество, другий - період навчання та мандрів, третій - реалізація, що є становленням у соціумі та відчуття гармонії [11, с.494].

Важливе значення у традиційному романі виховання відіграють другорядні герої - оточення центрального персонажа. Вони утворюють своєрідний фон, на якому відбувається його становлення. «Формування особистості протагоніста, відповідно до традицій жанру, розкривається в романному циклі паралельно до становлення характеру ворогів» [8, с.113]. Так, у порівнянні з іншими героями підкреслюється винятковість головного.

Однак, інша частина персонажів відіграє і протилежну – конструктивну функцію. Особливе місце посідає наставник. Так, Наталія Кірюшко у своїй статті зазначає, що «важлива константа роману виховання – духовне зростання героя в процесі формування його особистості під наглядом ментора» [8, с.113]. Традиційно цю роль виконує старша, досвідчена людина, яка є авторитетом для свого підопічного. Варто зазначити, що одним з елементів зав'язки може бути втрата свого ментора, що пришвидшує процес ініціації.

Також важливе значення відіграють соціально-історичні умови. Вони стають фоном для трансформації героя та впливають на нього, обумовлюючи певні особливості розвитку. Часто саме вони стають причиною ранньої ініціації, це можна побачити у романі «Маленькі жінки».

Традиційно, наратором роману виховання була старша зріла людина, яка віддалено спостерігає за подіями твору. «Оповідач оцінює своє дорослішання з актуального погляду та розглядає його з позиції часової дистанції» [6, с.103]. Оповідач може оповідати про своє дорослішання, або ж це може бути автор, який від третьої особи розповідає історію становлення іншої людини. У більш

сучасних зразках найчастіше наратор зливається з героям та стирається часова/вікова дистанція.

У XIX ст. виникає поняття «bildungsroman», що дослівно з німецької перекладається як твір про становлення, формування. Помилково його часто використовують як абсолютний синонім до роману виховання, проте, це поняття значно вужче. У той час, коли у різних варіаціях роману виховання процес дорослішання може починатися не з ранніх років, а пізніше, часто ми не бачимо зрілості, або взагалі герой, що розвивається не є центральним персонажем, то у центрі «bildungsroman» - розкриття усіх стадій розвитку героя. Гросевич описує основну вимогу до жанру так: «головний персонаж повинен змальовуватися від початку особистісного формування та виховання до певної фінальної стадії» [7, с.144]. При цьому тематика, проблематика, основні етапи, образ центрального персонажа, тощо збігається з тим, що є характерним для будь-якого роману виховання.

1.2.2. Жіночий роман виховання

Попри те, що «традиція літератури дорослішання бере початок з чоловічої моделі» [31, с. 50] у 1970-х роках феміністична критика вводить термін «female bildungsroman» (frauenroman) [22] як означення творів, у центрі яких була жінка. Спроби окреслити такий варіант роману пояснюється тим, що «багато основних елементів, які у традиційному романі виховання розглядалися як ключові у становленні юнака, враховуючи навчання, незалежне публічне життя, любовні справи, кар'єра, тощо були недоступними у той період для жінки» [36, с. 245].

Поняття «female bildungsroman» з одного боку є суперечливим, тому що історично жіноча трансформація розглядалася скоріше як «growing down», а не навпаки, адже замість того, щоб розвиватися та реалізовуватися юні героїні навчалися відповідати гендерним та суспільним нормам» [22]. Відповідно до реальності, звичайний образ протагоністки - слабкої, незначущої жінки, яка має підкорюватися чоловікові та повністю віддаватися господарству. Центральною темою таких творів стала «перемога патріархальних гендерних норм над

незалежністю, креативністю та зрілістю жіночої статі» [30]. Очевидно, через соціальні обмеження тема жіночого становлення була непростою у літературі.

Завжди поставало питання унікальності цього жанру у порівнянні з чоловічим зразком. «Подібність у розвитку персонажів у традиційному і жіночому bildungsroman доводять, що останній є продовженням/ розширенням першого, скоріше, ніж його протилежністю» [24, с. 320]. Звичайно, зважаючи навіть на гендерні особливості, розвиток юнака та дівчини не може бути ідентичним, проте «емоційна складова та уроки, засвоєні ними є дуже подібними» [22]. Серед спільних рис, які виділяє Майєр - «залучення у свій розвиток, саморефлексія, самоаналіз та реінтеграція в суспільство» [24, с.318]. Проте, романи, що зображають дорослішання та виховання дівчини відрізняються від чоловічого через різні цінності та досвід, різну суспільну роль, особливості психологічного та фізіологічного розвитку, тощо. Твори про «розвиток героїні є більш складними та менш однозначними у порівнянні з описом становлення юнака» [23, с. 40].

Попри суворі обмеження у період XIX ст. з'являються твори, які руйнують традиційні уявлення. Серед них - С. Плаз «Під скляним ковпаком» [29], Дж. Остін «Гордість та упередження» [16], Дж. Еліот «Млин на Флоссі» [19]. Один з перших відомих зразків жіночого роману виховання - «Джейн Ейр» Ш. Бронте [5], у якому авторка сміливо протистоїть устоям тогочасного суспільства. Свої ідеї, які пізніше стануть меседжем багатьох відомих творів, серед яких і «Маленькі жінки», Ш. Бронте вкладає у уста своєї героїні: «...жінки відчувають так само, як і чоловіки, вони мають ту саму потребу виявляти свої здібності і шукають поля діяльності так само {...}, вони страждають від суворих обмежень та застарілих звичаїв так само, як чоловіки страждали б на їхньому місці. Отож дуже вузьку думку висловлює привілейована стаття, заявляючи, що жіноцтву лишається тільки пекти пудинги, плести панчохи, грати на роялі та вишивати сумочки...» [5, с.111].

1.3. Л.М. Олкотт та теорія фемінізму

Жінки завжди боролися за свої права та можливості у патріархальному світі, так у 1960х виникає одна з найпотужніших течій – фемінізм, що мав вплив на усі сфери життя, включаючи творчість. У результаті з'являється феміністична критика як підхід до аналізу та вивчення літератури, що протистоїть традиційному уявленню та підкреслює значущість жіночого досвіду (як у літературній діяльності, так і за її межами).

У попередніх підрозділах ми описали яким було становище жінки у ХІХ ст. та як це відображалось у літературі. Феміністична критика ставить перед собою завдання «проаналізувати літературні твори крізь феміністичні лінзи, відкрити сховану правду та поставити під питання патріархальну домінантність та мізогімію [27]. Великий внесок теорія зробила в руйнуванні стереотипів та умовностей, вона пролила світло на історію жінки у патріархальному суспільстві та надала голос тим, кого ігнорували.

Феміністична критика характеризується великою кількістю методів на способів дослідження літературного тексту. Серед них – аналіз жіночих образів, взаємодія з чоловічими героями, відмінність між героїнями, створеними жінками та чоловіками, порівняння мови, стилю, тематики у текстах в залежності від статі автора. Бо як вважала В. Вульф, навіть мова має стать [39]. Феміністична критика досліджує не лише того, хто пише, а й того, хто читає, адже сприйняття читача залежить від багатьох факторів, серед яких стать, вік, класова приналежність, тощо.

Важливий внесок у феміністичну критику зробила Е. Шоуолтер. Вона запропонував поділ літературних творів на 2 категорії: гінотексти (написані жінками-письменницями) та андротексти (чоловіками) у своєму есе «Щодо питання про феміністичну поетику» [34]. На основі цього відбулося виокремлення гінокритики у теорію, що займається дослідженням творчості жінок письменниць й намагається «зрозуміти жіноче письмо як фундаментальну частину жіночої реальності» [26].

Ще одна важлива постать - С. де Бовуар, яка виклала основні свої ідеї в есе «Друга стать». Основна її думка – «жінкою не народжуються, а стають» і тому

жіночу статтю варто розглядати не як «біологічну істоту, а як культурну конструкцію (a cultural construction) [3]. Жінці зазвичай відводили другорядну роль, її творчість розглядали як щось «інше», тому й виникають такі поняття як «жіноче письмо», «жіночий роман виховання», «жіноча культура», що не скажеш про чоловіче. Тому «жінці слід працювати й творити у рамках універсальної культури, але у дуже особливий спосіб. Жінкам потрібно, так би мовити, не лише привласнити цю культуру, вкрати її зброю, а й додати до неї свої власні цінності» [13, с.362].

Тему ігнорування жінки та її творчості також піднімає В. Вульф в роботі під назвою «Своя кімната» [39]. Вона аналізує образ жінки у творчості чоловіків-письменників, а також розмірковує про нелегку долю жінок-письменниць, пояснюючи це «відірваністю» від соціальних та політичних інституцій, відсутністю доступу до джерел. На прикладі уявної сестри В. Шекспіра, яка начебто була теж геніальною, але не змогла досягти успіху як брат лише через свою статтю, Вульф підтверджує свої думки та підтримує письменниць, згаданих у попередньому підрозділі, які писали попри заборони чи несприйняття суспільством.

Знаною у всьому світі є Л.М. Олкотт, яка, окрім письменниці, була «активною борчинєю за жіночі права і першою жінкою, що зареєструвалася для участі в виборах в Конкорді» [28]. Звичайно це не могло не вплинути на її літературну діяльність. На сторінках її відомих по усьому світі творів присутні усі основні жіночі типи. Але усіх їх об'єднує те, що кожна з них – сильна, вольова особистість, яка впевнено йде вперед усупереч всьому. Серед таких творів – роман «Маленькі жінки» [9], який приніс письменниці популярність, та його продовження «Хороші дружини» [10].

Її літературна творчість – поле для дослідження феміністичної критики та гендерних студій. Бо після цього роль дівчини як протагоніста замінює чоловік («Маленькі чоловіки» та «Хлопчики Джо»). Твори Олкотт можна назвати частково біографічними. Так, героїні її найвідомішого роману – прототипи її сестер, а твір «Маленькі чоловіки» написаний про її племінників.

Висновки до розділу 1

XIX ст. є одним з найяскравіших періодів, що відображає життя жінки у патріархальному суспільстві. Ця доба характеризується гендерною нерівністю, обмеженнями жінки у всіх сферах її життя та чітких вимог до неї. Традиційний жіночий образ тієї доби – слабка, домашньо-ув'язнена особистість, яка має виконувати лише одну функцію – господині та матері.

Звичайно все це відобразилося на літературі того періоду. Так, наприклад, відпочатково роман виховання писався чоловіками та про становлення юнака, зображуючи проблематику та тематику, характерну для цієї статі. З часом, коли на сторінках таких творів почала з'являтися дівчина, то через численні стереотипи, що панували у суспільстві, це був образ підлеглої, неважливої та слабкої особистості, як і у реальному житті.

Попри це, засновниками нового жіночого жанру виховання стали саме ті письменниці, які руйнували тогочасну систему. Серед них – Ш.Бронте, С.Плаз, Л. Олкотт та інші. На прикладі нетрадиційного та неприйнятного образу жінки й її життя, авторки доводили, що жінка насправді є важливою, сильною та здатною змінювати світ.

Така література стала предметом досліджень феміністичної критики, що виходить з течії фемінізму. Таких дослідників цікавила жінка в літературі в усіх можливих значеннях цього слова: образ у творчості обох статей; літературна спадщина жінок-письменниць; жінка у патріархальному суспільстві, тощо. Вони аналізують тексти з феміністичної точки зору, піднімаючи вічне «жіноче» питання та надаючи голос тим, кого століттями ігнорували.

Авторка роману «Маленькі жінки» відома не лише як американська письменниця, а й як борчиня за жіночі права. Тому свою позицію вона розкриває в першу чергу через свою творчість. Її романи, серед яких «Маленькі жінки», «Хороші дружини», «Маленькі чоловіки» та «Хлопчики Джо» є широким полем для дослідження гендерної та феміністичної критики.

РОЗДІЛ 2. ЦЕНТРАЛЬНІ ПЕРСОНАЖІ Л.М. ОЛКОТТ КРІЗЬ ПРИЗМУ СТЕРЕОТИПІВ

2.1. «Маленькі жінки» Луїзи Мей Олкотт як (не)типовий роман

виховання

Л.М. Олкотт належить до тих письменниць, хто, незважаючи на традиційні вимоги до роману виховання та суспільно-прийняті норми сміливо створюють унікальні твори. У своєму романі американська авторка не просто подає шлях трансформацій на прикладі однієї окремої героїні, а повноцінно розкриває образи 4 сестер. Твір «Маленькі жінки», пронизаний феміністичними мотивами, – виклик тогочасним устоям, у якому Л. М. Олкотт руйнує стереотипні уявлення щодо жінки.

Цей безумовно можна вважати прикладом *female bildungsroman*, адже авторка присвячує весь твір вихованню та дорослішанню сестер родини Марч. Основними у творі є зміни героїнь, як зовнішні, та головне – внутрішні на шляху до дорослого життя. На початку роману сестри постають перед нами найвими дівчатками, де найстаршій Маргарет 16 років, а наймолодшій Емі всього лише 12, а в другій частині, яка має назву «Хороші дружини» ми вже бачимо сформованих особистостей. Як і в будь-якому романі дорослішання, психологічні, внутрішні трансформації – те, що цікавить автора та читача найбільше. Авторка наділяє кожен з сестер негативною рисою характеру, якої дівчата мають позбутися, щоб стати справжньою жінкою. Так, Мег намагається побороти заздрість, Джо - хлоп'ячу натуру, Бет – сором'язливість, а наймолодша Емі – егоїзм. Різні життєві обставини, проблеми та теми, традиційні для цього жанру, такі як стосунки з батьками, дружба, перше кохання, пошук себе, навчання, тощо дають кожній з них можливість усвідомити свої недоліки та зробити крок до кращої себе.

Як у традиційному романі-виховання дівчата мають ментора. Тут цю роль виконує мати. Вона є для них авторитетом, втіленням жіночності, прикладом для наслідування. Мармі, як її називають доньки, виховує, супроводжує та

допомагає на шляху трансформацій. Для них вона – «провідник про який пишуть у книжках» [9, с. 17].

Як було описано у підрозділі 1.2, у романах - виховання важливим є оточення та обставини навколо героя. Роман «Маленькі жінки» не виняток, бо дія розвивається під час Громадянської війни у США у 1861-1865 рр. Попри те, що сім'я Марч, яка живе на півночі, знаходиться далеко від епіцентру подій, їх матеріальне становище та зміна звичайного укладу життя не могли не вплинути на центральних героїнь. До того ж, через соціально-історичні події протагоністки «втрачають» одного з наставників - батька, який несе службу. Як і у традиційному романі виховання такі обставини стали поштовхом до їх ініціації.

У творі йдеться не лише про дорослішання, а й великий акцент – на вихованні. На прикладі родини Марч роман навчає читачів добру, наполегливості та витримці. При цьому тут присутня мораль, а саме – християнська. Тому твір не лише про виховання юних дівчат, а й становлення саме християнок. Гра в пілігримів, яка подобається дівчатам, насправді символізує дорогу до вічного життя. Так вони тлумачать її: «Ноша, яку ми беремо з собою, символізує наш життєвий тягар. Тут є й дорога, яку ми маємо пройти за життя, й наше прагнення до добра та щастя – це прагнення веде нас, допомагаючи долати безліч неприємностей і виправляти наші помилки на шляху до миру» [10, с. 16].

До того, ж варто звернути увагу, що твір починається з Різдва, що слід розглядати не лише як християнську алюзію, а й елемент, що має символічне значення саме для цього жанру. Бо традиційно це – свято віри в краще, надії на зміни у новому році, що і відбувається з сестрами Марч. Так само і закінчується роман, символізуючи плинність життя та постійні зміни.

2.2. Іронія назви роману

Вже сама назва роману, яка у контексті набуває іронічного звучання, говорить про феміністичну позицію авторки. З першого розділу ми знаємо, що

Луїза Олкотт активно боролася за жіночі права, тож була проти значення, що традиційно вкладалося у словосполучення «маленькі жінки».

Воно підкреслює стереотипне ставлення до цієї статі, пов'язане з ідеєю меншовартості та незначущості. Адже у ХІХ ст. жінка сприймалася як та, що не є важливою, впливовою чи сильною. Згідно з тогочасними уявленнями, вона не могла змінити світ чи досягнути значного успіху, тоді як насправді, це було неможливим через рамки, у які помістило жінку патріархальне суспільство. Це намагається довести Л. Олкотт у своєму романі на прикладі 4 відмінних одна від одної сестер та матері як ментора та втілення жіночого ідеалу. Письменниця вважає, що жіноча стать не є такою «безхребетною», якою її намагалося зробити тогочасне суспільство. Вона висміює таке ставлення до жінки, підкріплюючи свою позицію у романі.

У творі Олкотт вищезазначене словосполучення вперше з'являється у листі батька, який знаходиться на війні. Він пише: «пишатимуся моїми маленькими жінками» [9, с.15], звертаючись до дочок, розумних та мудрих дівчаток, які, не зважаючи на юний вік, вже на шляху формування жінки всередині себе. Пізніше ця фраза ще неодноразово зустрічатиметься у романі як ціль, до якої прагнуть головні героїні. «Я постараюся стати такою, як любляче назвав мене тато – «маленькою жінкою, – обіцяє Джо» [9, с. 15]. Тобто, авторка не лише позбавляє словосполучення негативного звучання, а й наділяє позитивним.

2.3. Центральні образи твору. Проблема жіночої ідентичності.

2.3.1. Джозефіна Маркл

Чи не найяскравішою героїнею роману є п'ятнадцятирічна Джозефіна, прототипом якої стала сама авторка. Вона висока та струнка, з довгим волоссям та виразними очима. Вже її зовнішність говорила про те, якою вона є всередині: «її вираз обличчя свідчив про рішучість характеру» [9, с. 8].

Джо повністю руйнує стереотипне уявлення про те, якою має бути дівчина. Вона справжня «пацанка», яку не цікавлять «усі ці дівчачі ніжності» [10, с.118]:

бали, розкішні вбрання та стосунки. Натомість, вона обоожнює пригоди та проведення часу у чоловічій компанії. Навіть ім'я Джозефіна здається їй занадто дівочим, тому її називають Джо. Через її характер вона має прізвисько «Санчо», батько називає її сином, Лорі – товаришем, а сестри - старшим братом. Наступна цитата якнайкраще описує її характер та життєву позицію: «А я не хочу бути леді! {...} — Не хочу думати, що я виросту й мене називатимуть панно Марч, що носитиму довгі сукні й виглядатиму, як примарна китайська айстра! Бути дівчиною — жахливо, особливо, коли тобі подобаються хлоп'ячі ігри! Я розчарована, що не народилася хлопчиком» [9, с. 6].

Щирість та чесність – те, що приваблює у її образі. Вона не намагається здатися кращою, її не цікавить думка інших. Попри чіткі вимоги до тогочасної жінки, Джо не надає багато значення своєму зовнішньому вигляду, не переймається «неправильними» манерами, їй «наплювати на моду» [9, с.165], на її думку «елегантність погано діє на її організм» [10, с.78]. Вона не обмежує себе для того, щоб «вписатися» у рамки тих років, а навпаки виступає проти патріархального суспільства.

Але при цьому у неї запальний характер і вона обдумує вчинки вже після дій, а її прямолінійність часто сприймається грубістю. Вона визнає свою гарячу вдачу, але перебороти не може. «Вся моя біда в тому, що в мене з'являється непереборне бажання образити когось, і тоді я не можу нічого з собою вдіяти, - визнає Джо» [9, с.110].

Головне завдання бешкетниці у спідниці - позбутися чоловічих звичок та стати більш спокійною й стриманою, з яким вона успішно справляється. Це підмічає батько після повернення додому: «Акуратний комірець, черевики зашнуровані за всіма правилами. Крім того, ти весь вечір жодного разу не свиснула, не вжила жодного вульгарного вислову й навіть не вляглася, як раніше, на килим. {...} Я бачу, що місце неприборканого тепер займає справжня маленька жінка» [9, с.297].

Незважаючи на те, що Джо поступово позбувається «чоловічих» звичок у поведінці та мові, характер сильної, незалежної та впертої дівчини залишається

незмінним. Вона нарешті змогла прийняти свою стать та зрозуміла, що бути справжньою жінкою – не означає втратити свою ідентичність та підлаштовуватися до чітких шаблонів XIX століття.

2.3.2. Маргарет Маркл

Мег – найстарша у родині Марч, на початку роману їй 16. Маргарет – повна протилежність Джо. Письменниця описує її як справжню красуню – ідеал тогочасної жінки. Вона дуже жіночна, вихована та ніжна, з чудовими манерами. Не випадково Олкотт обирає для неї ім'я, що з грецької перекладається як «перлина». Її образ найбільше відповідає тогочасному традиційному образу жінки з сімейними цінностями. Так описує її Джо: «Ти мрієш про розумного, доброго й прекрасного чоловіка і хочеш стати матір'ю прекрасних дітей» [9, с.167]. Для неї велике значення має її репутація та її родини, вона намагається виправдати усі очікування тогочасного суспільства.

Найбільше дівчина страждає через бідність. Вона добре пам'ятає часи, коли родина Марч жила в повному достатку, тому Мег мріє про красиве та багате життя й заздрить тим, хто може цим похвалитися. Це якнайкраще проявляється у тому епізоді, де дівчина відвідує світський захід подруги: «Мег із заздрістю дивилася на витончені дрібнички Енні Моффат. Яким же вбогим їй раптом здався рідний дім, з якою відразу вона згадала про свою роботу!» [9, с.87]. Це саме та негативна риса, яку намагається побороти та врешті - решт долає героїня.

Поступово дівчина розуміє, що насправді важливе у житті. Переломні моменти - бал Енні Моффат, на якому вона побачила іншу сторону розкоші, а також хвороба Бет, яка показала, що не все можна купити за гроші. Але з цим не зникає її потяг до краси та її бажання бути граційною й елегантною.

2.3.3. Елізабет Маркл

Найбільше від сестер своїм характером відрізнялася тринадцятирічна Бет. Вона – інтроверт, дуже закрита та сором'язлива дівчина, батько називає її

«маленька панночка спокій». Це саме те, над чим працює та все ж поступово долає Елізабет впродовж роману.

Бет уникає компанії інших. Навчання в школі - вже для неї справжнє випробування, тому вона займається вдома та взагалі рідко покидає це місце. Авторка описує її так: «жила у власному щасливому світі і виходила зі свого укриття лише в компанії людей, яким довіряла і яких любила» [9, с.9]. Попри це вона не почувалася самотньо, бо «її маленький світ був заселений уявними друзями» [9, с.53]. Спілкування з реальними людьми їй замінили кошенята, улюблене хобі – музика та ляльки.

Бет – абсолютно не конфліктна та має однаково гарні стосунки з усіма сестрами, вона подобається оточуючим. Емі пояснює її такий феномен так: «вона про всіх піклується і зовсім не думає про себе» [9, с.266]. Справді, за сором'язливістю ховається її добре серце. Вона дуже ніжна та чутлива, здатна поспівчувати та щиро любити, чого потребує й сама.

Дівчина частково підпадає під поняття XIX ст. «домашній янгол», адже більшість свого часу вона проводить вдома, багато часу приділяючи хатнім клопотами. Цим, а ще й спокійним характером та ідеальною поведінкою вона нагадує тогочасну ідеальну жінку. Вона настільки домашня, що не готова виходити з зони комфорту. «А я мрію все життя провести в нашому будинку з татом і мамою та допомагати їм у всьому, – признається Бет» [9, с.197].

2.3.4. Емілія Маркл

Емі Марч – наймолодша з сестер, на початку роману їй лише 12. Авторка створює доволі суперечливий образ, тому що її характер - поєднання протилежних рис, між яким проходить дуже тонка межа. Вона вихована, але при цьому часто поводить себе егоїстично та нечемно, заздрить іншим. Будучи найменшою, вона отримує найбільше уваги, тому хитро користується цим у власних інтересах. «Емі була неабияк розпещена, бо всім хотілося її приголубити, і це невпинно підживлювало її марнославство та егоїзм» [9, с.55].

Вона дуже вперта, гарячої вдачі, здатна до необдуманих вчинків. Але завжди може визнати свою провину.

Але її впертість та наполегливість мали і позитивний вплив на неї, її майбутнє життя та кар'єру. Вона була дуже розумною та всесторонньо розвиненою дівчинкою. Це притягувало інших, вона мала багато друзів та любила нові знайомства. «Оточуючих захоплювали її природні манери та витонченість. так само як і її досягнення, оскільки, крім малювання, вона могла зіграти дванадцять мелодій, плести гачком і читати по-французьки» [9, с. 55].

Маючи найкращі стосунки з старшою сестрою Мег, вона так само прагне стати справжньою леді, мріє про часи, коли її називатимуть «мадемуазель». Для цього вона готова йти на будь-які жертви, як і традиційна тогочасна жінка, навіть спати з прищипкою на носі для того, щоб мати ідеальну зовнішність по мірках тих часів. «Вона робила все можливе, щоб приховати свої недоліки, їй страшенно хотілося мати грецький профіль» [9, с.55].

Їй не подобається, що до неї відносяться як до дитини, вона прагне поскоріше подорослішати та бути рівною з сестрами. Але поведінка та мова видає її: вона постійно плутає слова та ще не може стримувати свій запальний характер. Наступна цитата якнайкраще розкриває її образ: «Забувши про світські манери й про те, що вона вважає себе вже дорослою, Емі ще дужче розридалася. Втім, таке траплялося завжди, коли вона не домагалася того, чого хотіла. Адже насправді вона поки що була досить примхливою та розбещеною дитиною» [9, с. 76].

Наймолодша сестра намагається приборкати свій норов, побороти егоїзм та заздрість і їй це вдається. Коли батько повертається з війни, він це помічає: «Емі, весь день робила все, про що тебе просила мама, потім поступилася Мег своїм місцем за столом, а потім щиро намагалася зробити кожному щось приємне. Ти ні разу не завередувала, не крутилася перед дзеркалом і навіть не похвалилася каблучкою з бірюзою» [9, с. 297].

2.4. Дім та побут

У першому розділі ми пояснювали термін «домашній янгол». Мармі як ментор головних героїнь є втіленням цього поняття. Дівчата звикли бачити її постійно при роботі. Про це свідчить реакція сестер на єдиний вихідний мами: «Напевно, якщо б у саду раптом розпочалося виверження вулкана або ще якесь стихійне лихо, це здивувало б її (Джо) набагато менше» [9, с. 156].

У вищенаведеній цитаті описано один із експериментів матері, яка намагалася привчити доньок до домашньої роботи. Ми бачимо, наскільки невідповідні у цій справі дівчата, що суперечить тогочасним вимогам. Тут варто пригадати епізод, у якому дівчата самотійно готують вечерю для гостей. Навіть найпростіші страви стали для них справжнім випробуванням, а для відвідувачів – розчаруванням у кулінарних можливостях сестер [9, с.159].

Варто звернути увагу на методику Мармі, бо, як ми зазначали у першому підрозділі, важливий акцент авторка робить на вихованні. Експерименти, які проводить ментор у родині спрямовані не лише на те, щоб викрити недоліки протагоністок, а й мотивувати працювати над собою та покращувати навички.

Так на початку роману Мег чи не найбільше пишається своїми ніжними та світлими руками, вважаючи, що робота по дому позбавить її цього. Авторка робить це одним з її недоліків, над вона буде працювати. У кінці першої частини роману «Маленькі жінки» Мег перестає цуратися хатніх справ, на що звертає увагу батько: «Пам'ятаю раніше ці ручки вирізнялися ніжністю і білизною {...} тепер мені твої руки набагато миліші, ніж раніше. Всі ці мітки для мене як книжка, і я легко можу зрозуміти, як ти жила цей рік» [9, с. 295].

Після одруження Мег, розуміючи свою відповідальність не лише за себе, а й за добробут власної новоствореної сім'ї, намагається відповідати тогочасним вимогам суспільства та довести, що вона може стати «домашнім янголом». «Мег починала своє подружнє життя з твердою рішучістю стати зразковою господинею. Джон, на її думку, мав знайти рай вдома» [10, с. 52].

Господарство стало для неї справжнім викликом. Хоча дівчина і намагалася навчатися, читала багато книг, випробовувала нові рецепти, та відсутність досвіду призводили до невдач, виснаження та розладу у сім'ї. «Іноді

вона так втомлювалася, що була не в силах навіть усміхатися. У Джона після низки вишуканих страв розладналося травлення, і він невдячно вимагав просто їжі» [10, с. 52].

Найкращою у господарстві з ранніх років була домашня та спокійна Бет. Під час експериментів, які ставила Мармі, серед яких день без справ, а також день без її допомоги, найвідповідальнішою з усіх виявлялася саме Елізабет, нагадуючи нам «домашнього янгола». «Одна Бет не піддавалася загальному настрою{..} Ніхто не питав її, як вона з усім справляється, але вона справлялася. Покінчивши зі своєю роботою, дівчина приймалася за все, що недоробили її сестри, і життя в будинку йшло, як добре налагоджений годинник» [10, с. 235].

Щодо Емі, то наймолодша із сестер вважала, що її творча особистість призначена для прекрасного, а не для миття посуду чи витирання пилу. Вона «дійшла висновку, що робота по дому висушує душу художника»[9, с.102]. Так як вона була найменшою та вміла використовувати хитрість для досягнення своїх цілей, то до неї було найменше вимог. Тому, під час проживання у тітоньки Марч, яка була набагато суворішою за батьків для Емі найважчим завданням стала саме домашня робота. «Бідна Емі!{..} Тітонька не заспокоювалася, поки не завважувала, що срібло блищить, як дзеркало. Після цього вона змушувала Емі витирати пил у вітальні. Тоскна процедура!» [10, с. 253].

Щодо Джо, то вона, ймовірно, найбільше суперечить образу ідеальної господині. Її волелюбність та енергія не поміщалися у чотири стіни, тому вона при будь-якій можливості намагалася «вирватися» з дому. За її словами, «поратися вдома - набагато важче завдання, ніж зіткнутися в бою з повстанцями на півдні» [9, с.15]. Проте з часом, розуміючи неможливість уникнути такого обов'язку, Джо бере на себе, хоч і не охоче, найважчу, чоловічу роботу по дому, коли батько відсутній. А після смерті Бет, з якою вони були особливо близькими, саме хатні справи стають своєрідним спасінням для протагоністки. «Щітки й ганчірки для миття посуду вже не були настільки огидні їй, як колись {...} Джо помічала, що наспівує пісні, які співала Бет, наслідує її акуратність, піклується про дрібниці, що створюють атмосферу свіжості та затишку» [10, с.256].

2.5. Проблема реалізації жінки

Так як перед нами роман дорослішання, то ж однією з провідних тем є проблема пошуку свого місця у світі. Кожна з чотирьох сестер намагається знайти своє призначення, прагне досягти успіху та займатися тим, що принесе їй користь та зробить щасливою. І якщо зазвичай жінка XIX ст. не ставила собі високих цілей через суспільні рамки, то героїні роману «Маленькі жінки» не бояться виходити за їх межі та шукати себе там, де підказує їх серце не зважаючи на (не)відповідність тогочасним вимогам.

На початку твору, під час знайомства з родиною Марч, ми дізнаємося, що кожна з дівчат має свої інтереси та таланти. Так, Джо цікавиться літературою, Емі - малюванням, Мег мріє про роль дружини та матері, а Бет захоплюється грою на фортепіано. Кожна з сестер намагатиметься реалізуватися у тому, що їй найкраще вдається.

Єдина з дівчат, хто не ставить собі цілей на майбутнє – спокійна Бет. Її життя обривається у юному віці через хворобу, тому вона так і не змогла проявити себе. Дівчина не думала про доросле життя, не ставила собі цілей та планів, немов передчуваючи свою трагічну долю, про це ми дізнаємося з наступної цитати. «Я ніколи не будувала планів, не говорила, що робитиму, коли виросту. Я ніколи не думала про заміжжя, як думали всі ви. Я не могла уявити себе ніким, крім маленької дурненької Бет» [10, с. 183].

На відміну від неї, Джо з ранніх років знає, чим хоче займатися у майбутньому. Її пристрасть – література, кожную вільну хвилину вона проводить у «своєму» місці за улюбленим заняттям, читаючи та створюючи власні твори. Уся родина захоплюється її талантом, а Бет називає сестру «справжній Шекспір»[9, с. 12].

На відміну від Емі, Джо не ставила собі цілі стати геніальною письменницею. Вона хотіла займатися тим, що б робило її щасливою, бо література – єдине, до чого вона мала хист. Захоплена написання нового оповідання, дівчина «погружалася» у власний світ, не помічаючи нікого навколо. Навіть не стільки результат, як сам процес приносив Джо неабияке задоволення.

«Сон не турбував її очей, їжа стояла незаймана, день і ніч були занадто короткі, щоб встигнути насолодитися щастям, яке приходило до неї тільки в такі періоди. Заради цих годин варто жити, навіть якщо вони не приносили ніяких інших плодів» [10, с.43].

Варто зазначити й те, що молода дівчина, яка прагнула багатшого життя для себе та рідних, переслідувала ціль заробити. Займатися улюбленою справою, яка б ще й приносила прибуток здавалося дівчині ідеальним варіантом. Саме це спонукала її до творчих пошуків, роботи в різних жанрах, стилях та спроби публікувати свої оповідання у різних видавництвах. На думку Джозефіни «слава – річ приємна, але готівкові гроші – річ корисливіша» [10, с. 48], тож вона готова жертвувати своїми бажаннями чи переконаннями, щоб стати незалежною у матеріальному плані.

Робота у пані Кірк стала переломним моментом для творчості дівчини. Потрапивши у «вище» коло, познайомившись з новими освіченими та креативними людьми, серед яких її майбутній чоловік пан Баер, дівчина кардинально змінила своє відношення до справи, якою займалася. Вона зрозуміла, що у спробах заробити грошей вона втрачає себе. Кульмінаційний момент її творчості – спалення власних текстів.

Довгий час Джозефіна розглядала літературу як єдиний можливий спосіб реалізації і впевнено відкидала традиційний для тогочасної жінки – шлюб та материнств. Отримавши певні творчі досягнення – перші публікації та гроші – Джо розуміє, що це не робить її повністю щасливою. Неочікувано для самої себе та читача волелюбна та незалежна дівчина готова спробувати те, проти чого завжди виступала. «Старою дівою – ось ким я буду. Незаміжня літературна дама, з пером замість чоловіка, сімейством оповідань замість дітей. – а років через двадцять, можливо, мені дістанеться й трохи слави, коли я, як бідний Джонсон, не зможу нею насолодитися, бо буду стара й ні з ким мені буде її розділити, бо буду самотня» [10, с. 264].

Пізнавши щирі почуття, змінюється героїня та її життя, що не могло відобразитися на літературній творчості. Новий досвід допоміг Джо «знайти

себе», свій жанр та стиль, перестала переслідувати ціль заробити якомога більше. Щирість її творів привернула увагу нових читачів та редакторів, це стало новим кроком у літературній кар'єрі неочікувано для самої Джо, причину успіху пояснює батько: «У цьому весь секрет: гумор і пафос роблять його живим. Ти нарешті знайшла свій стиль. Ти більше не пишеш із думкою про славу або гроші, а вкладаєш у працю свою душу» [10, с.259].

В кінці роману Джо постає перед нами щасливою жінкою, яка змогла реалізуватися. Перш за все, вона стала дружиною та мамою двох хлопців, що нагадує нам про традиційну роль жінки у ХІХ ст. Власний бізнес – друга сфера, яка для дівчини є не менш важливою, суперечить тогочасним стереотипам. Підкреслює це ще й той факт, що попри ідеологію «окремих сфер», школа – спільна з чоловіком справа. «Так, Джо була дуже щаслива. Незважаючи на важку роботу, безліч тривог та постійний шум і гам. Вона всією душею насолоджувалася своїм життям. А захоплення її хлопчиків приносило їй більше задоволення, ніж будь-які похвали решти світу» [10, с. 322].

Емі, яку Лорі називає «маленький Рафаель» [10, с. 221], теж мала хобі, яке мріяла перетворити на успішну кар'єру. Однак її мрія не обмежується лише роботою, яка б допомагала матеріально забезпечити життя мрії, вона хоче стати генієм та бути відомою на весь світ. «А в мене багато бажань, – заявила Емі. Найголовніше – я хочу стати художницею, побувати в Римі й там написати картини, щоб прославитися на весь світ» [9, с. 197].

Емі мріє про чоловіка зі статками, що співпадає з стереотипним уявленням, але при цьому є втіленням рис та бажань, що контрастують. Так, наприклад, вона готова багато років навчатися та важко працювати для того, щоб отримати результат. Як зазначалося у першому розділі, надмірне зацікавлення тут вважалося відштовхуючим фактором у ХІХ ст. Емілія ж ставить дуже високу мету – стати геніальною художницею, працювати за малу плату на звичайній роботі – не для неї.

Поїздка наймолодшою з сестер до Риму є прикладом традиційного етапу жанру – навчання та мандрів, зазначеного у першому розділі. Італійське місто

виконує важливу функцію, адже, доторкнувшись до справжнього мистецтва, дівчина втрачає свої «рожеві окуляри» та реально оцінює свої можливості. «Рим позбавив мене самовпевненості. Побачивши його чудеса, я відчула себе дуже незначною і в розпачі залишила всі мої дурні надії. {...} Талант – не геній, і ніяка енергія не зробить його генієм. Я хочу бути великою або ніким» [10, с.164].

Відійшовши від малювання, Емі однак не полишала мрії прославитися на увесь світ. Вона вирішила «полірувати інші таланти і стати прикрасою суспільства, яка з'явиться така можливість» [10, с. 221]. Серед сфер, у яких випробовувала себе Емі були випалювання по дереву, портрети вугіллям, ліплення з глини та гіпсу, ескізи на пленері, тощо. Лише пізнавши справжні почуття Емі залишає свої творчі пошуки. Шлюб з Лорі та материнство довели, що можна бути щасливою й без світового визнання. Тобто, все таки найменша із сестер зрозуміла, що її призначення дуже схоже на те, що вважалося традиційним для жінки у ХІХ столітті.

Попри те, що образ та життєва позиція найстаршої Мег не повністю відповідає тогочасним стереотипним уявленням, вона все ж таки реалізує себе так, як і жінки, що жили у ХІХ ст. На відміну від Джо та Емі, найстарша з сестер не мріє про кар'єру, її бажання – щасливо вийти заміж та займатися вихованням дітей. Тому досить рано, у 17 років Мег виходить заміж, починає облаштовувати сімейне гніздечко разом з чоловіком. Лорі називає їх будинок «голуб'ятнею», «бо вважав, що він якнайкраще підходить до житла молодих закоханих, які постійно постійно воркують і цілуються, немов голубок і горлиця» [10, с. 8]. У той час, коли Джо працює над своєю творчістю, а Емі вдосконалює навички малювання, Мег працює над створенням своєї родини, намагаючись стати «домашнім янголом» та створити «домашній рай». Невдовзі після одруження Мег змогла реалізувати себе ще в ролі мами двійнят.

Попри численні труднощі, з якими стикається молода дружина та матір, серед яких бідність, сварки з чоловіком, господарство та виховання дітей, у кінці роману Мег постає перед нами щасливою жінкою, яка знайшла себе та змогла реалізуватися. Як і молодшим сестрам, їй знадобилося декілька років злетів та

падінь, щоб досягти успіху. «Домашнє щастя прийшло в будинок Бруків не відразу, але Джон і Мег знайшли ключ до нього і з кожним роком спільного життя більш вміло користувалися цим ключем, відкриваючи скарби справжньої сімейної любові та взаємної підтримки» [10, с. 213].

2.6. Стосунки

Як зазначалося у першому розділі роботи, успішне одруження було найголовнішою ціллю жінки XIX століття. Відповідно до тогочасних традицій, стати дружиною знатного чоловіка та народити дітей означало виконати своє призначення. Як й в інших сферах життя, суспільство висувало суворі вимоги щодо заміжжя, включаючи вік молодят, їх класову приналежність, тощо.

У першій частині роману письменниця розкриває цю проблему на прикладі найстаршої Мег. У той час, коли її сестри ще занадто юні для стосунків, між Маргарет та вчителем Лорі – Бруком – виникають почуття. Попри те, що образ Мег чи не найбільше відповідає образу жінки XIX ст. з сімейними цінностями, вона йде всупереч стереотипам у виборі коханого. Репетитор Брук, який попри зрілий вік ще не встиг реалізуватися контрастує з образом ідеального нареченого, що ми описали у 1.1.

Особливо це підмічає тітка Марч, яка є носієм стереотипних уявлень. Вона відкидає ідею справжнього щирого кохання і не вірить у можливість побудувати щасливий шлюб з людиною, яка не може забезпечити родину. Її позиція якнайкраще розкривається у наступній цитаті. «{...}ти хочеш одружитися з людиною, в якої немає ні грошей, ні зав'язків. Значить тобі доведеться працювати ще більше, ніж зараз. А якби ти послухала мене, ти могла б вигідно вийти заміж. І не знала б бідності до кінця своїх днів, Мег» [9, с. 309].

Вибір найстаршої з сестер дивує не тільки читача, а й імовірно саму Мег, яка завжди мріяла про дороге красиве життя і вважала, що саме чоловік стане ключем до нього. Щирі почуття довели, що є речі важливіші за статки, а стереотипна позиція тітоньки Марч спонукала незалежну та сильну Мег до

прийняття цього рішення. «Мені не потрібні ваші гроші. І заміж я вийду за того, кого люблю» [9, с.308].

По-справжньому покохавши, дівчина відкидає характерне для того часу бажання бути дружиною багатого чоловіка. Не зупиняє її також і, як вважалося, замолодий вік – 17 років. Головним для неї є особистість людини, відношення до неї та прагнення досягти успіху. Це якнайкраще ілюструє наведена цитата. «Впевнена, проживи я ще півстоліття, мені все одно не знайти нікого кращого за Джона. Він талановитий, розумний, працьовитий, енергійний та сміливий. {...} Всі його люблять і поважають, і я дуже пишаюся, що він любить мене» [10, с. 309].

Очевидно, що позиція їх ментора – матері, яка теж контрастує із загальноприйнятою для XIX століття, передалася її донькам. Досвідчена Мармі сама змогла побудувати щасливе сімейне життя не зважаючи на різні обставини, тому вважає, що найголовнішим у стосунках є кохання, а такі речі як гроші, успіх, кар'єра – допоміжними. «Не треба ні великого капіталу, ні гучного прізвища, ні становища в суспільстві. Все це є цінним тільки, якщо є любов» [9, с. 270]. Одна з причин щасливого сімейного життя, відповідно до досвіду батьків, полягає в руйнуванні загальноприйнятої концепції «окремих сфер». Мармі не погоджується з стереотипами, зазначаючи, що усі обов'язки чоловік та жінка мають виконувати разом. «І ось секрет нашого сімейного щастя: він не дозволяє своїй роботі відгородити його від тих маленьких турбот і обов'язків, які стосуються нас усіх» [10, с. 205].

Позиція батьків формує світогляд їх дочок. Попри те, що вони покладаються на рідних у різних ситуаціях, все ж остаточне рішення щодо обранця та заміжжя приймають юні дівчата, а не батьки, як це було у XIX ст. Отримуючи поради від Мармі, сестри на власному досвіді переконуються у правдивості материних слів. Наступний діалог відображає наскільки позиція сімейства Марч контрастує з поширеною у XIX ст, яку представляє Бель, подружка Мег з «вищих кіл». « – А Бель говорить, що бідній дівчині треба щосили намагатися вигідно вийти заміж. Вона запевняє, що якщо самотійно не

шукати женихів, можна назавжди залишитися старою дівою. – У такому разі ми краще залишимося старими дівами! – рішуче заявила Джо. – Згодна, – твердо відповіла пані Марч. – Краще прожити гідно старими дівами, ніж приректи себе на нещасливе заміжжя або намагатися заарканити багатих женихів» [9, с. 133].

Не винятком є й найнеспокійніша Джо. Як сам образ, так і її позиція щодо шлюбу на початку роману суперечить уявленнями того часу, коли писався роман. Шлюб та діти створили б рамки, у які б її волелюбність та буйність не змогли б поміститися. Думки про те, що вона має присвятити своє життя ще комусь викликає у неї відчуття страху та огиди. «Я, напевне, ніколи не вийду заміж. Я щаслива й так, і я дуже люблю свою свободу, щоб поспішати відмовитися від неї заради якого б то не було смертного чоловіка» [9, с.171].

Неочікувано для читачів та самої героїні з віком та новим досвідом її позиція кардинально змінюється. Прийняти та визнати це - справжня проблема для Джозефіни, бо усі звикли до образу незалежної та волелюбної Джо, яка завжди виступала проти заміжжя. Дівчина розуміє, що лише літературна творчість не може її наповнити та зробити щасливою. У наступній цитаті наведено відверте зізнання Джозефіни. «Матері - кращі за всіх у світі, хто може подарувати любов, але я готова шепнути своїй Мармі, що хотіла б спробувати й іншу любов також. Це дуже дивно, але чим більше я намагаюся вдовольнитися всякого роду природними симпатіями, тим більшого кохання хочу» [10, с. 261].

Ще більш неочікуваним є вибір партнера. Її обранцем стає набагато старший за неї Фрідріх, який так само як і сама Джо, є творчою та розумною особистістю. При цьому її вибір не вписується в стереотипні рамки. Справа не лише у тому, що він набагато старший за Джо, він також немає жодних статків. Розуміючи вимоги тогочасного суспільства та можливі побоювання Баера, дівчина сміливо висловлює свою позицію всупереч стереотипам. «Не бійся бідності. Я знайома з нею досить давно, щоб не боятися її та бути щасливою, працюючи для тих, кого я люблю. І не називай себе старим: сорок – це розквіт життя. Я не змогла б не полюбити тебе, навіть якби тобі було сімдесят!» [10, с. 314].

Щодо Емі, то, як ми вже знаємо, найміцніший зв'язок та схожість характерів у неї була з найстаршою Маргарет. Тому їх позиції у цьому питанні подібні. Спочатку вона, як і традиційна жінка XIX століття готова була пожертвувати почуттями чи інтересами для того, щоб мати життя, якого вона завжди хотіла, але була позбавлена. Таким для неї здається шлюб заможним бізнесменом, Фредом Воном. «Це було б все, чого я тільки можу бажати! (одруження з Фредом).{...} Можете назвати це корисливістю, але я ненавиджу бідність, і щойно в мене з'явиться можливість від неї позбутися, скористаюся цим. Одна з нас має вдало вийти заміж.{...} Хоч Фред і не мій ідеальний герой, він цілком згодиться, а з часом я, може, полюблю його» [10, с. 112].

Зрештою дівчина так само як і її сестри змінює свою позицію та одружується з тим, кого по-справжньому покохала – сусідом Лорі. І хоча цей герой відповідає образу ідеального чоловіка: він молодий, розумний, перспективний та багатий проте, Емі обирає його серцем, що не мало важливого значення у епоху XIX ст. У наступній цитаті можна побачити до якої думки все-таки приходить наймолодша з сестер. «Якщо вони (люди) кохають одне одного, зовсім не важливо, який у них вік та які їхні статки. Жінки ніколи не виходять заміж через гроші» [10, с. 285].

Висновки до розділу 2

Проаналізувавши 2 частини роману американської письменниці Л. М. Олкотт під назвою «Маленькі жінки» та «Хороші дружини», ми можемо сказати, що твір є прикладом нетрадиційного для часу, коли був написаний, романом виховання. Його проблематика, тематика, образи центральних героїнь вказують на те, що роман можна охарактеризувати як «female bildungsroman» нового зразку, що бере початок з творчості Ш.Бронте, С. Плаз та інших.

Будучи відомою борчинею за жіночі права, Л. Олкотт наповнила роман феміністичними мотивами. Вже сама назва, яка набуває іронічного звучання, вказує на позицію авторки та ідею твору. Кардинальна зміна традиційного

значення словосполучення «маленькі жінки» – те, що робить письменниця у 2 частинах твору на прикладі образів протагоністок.

Унікальність американського роману полягає ще й в тому, що вперше процес дорослішання жінки описаний на прикладі цілої родини. Її головні героїні, їх стиль життя руйнують очікування та вимоги тогочасного патріархального суспільства. Авторка створює абсолютно різні особистості, які символізують різні жіночі типи: незалежна та бойова Джо, домашня та сором'язлива Бет, вперта та амбіційна Емі й мрійлива та спокійна Мег.

Для розкриття головних героїнь та їх трансформації авторка залучає сфери, з якими були пов'язані більшість стереотипів ХІХ ст. господарство, навчання та реалізація, стосунки. У виборі партнера, хобі, роботи та своїй поведінці героїні керуються власними інтересами не зважаючи на тогочасні устої, тим самим руйнуючи очікування суспільства від жінки.

Основний меседж письменниці - феміністки гучно лунає на сторінках обох частин. Вона висловлює нетрадиційну для того часу думку, про те, що «маленькі жінки» - стереотипне уявлення, що панує через рамки, які обмежують жінку у кожній з сфер її життя. На прикладі чотирьох героїнь вона доводить, що жінка насправді – сильна, незалежна, впливова та успішна. Письменниця робить акцент на тому, що жінка може і має бути такою, як вона є, самостійно обирати та приймати рішення не зважаючи на їх (не)відповідність суспільним нормам, заборонам чи вимогам.

РОЗДІЛ 3. ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ ТВОРЧОСТІ Л.М. ОЛКОТТ У СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

3.1. Ключові аспекти та завдання

Роман Луїзи Мей Олкотт входить до шкільної програми і пропонується для позакласного вивчення учнями сьомого класу. До роботи з творчістю цієї американської письменниці семикласники мають ознайомитися з творами, що містять елементи літератури дорослішання («Сліпий музикант», «Конрад або дитина з бляшанки»). Проте, роман «Маленькі жінки» є першим повноцінним зразком роману виховання. Не менш важливо, в основі більшості творів, запропонованих навчальною програмою, з елементами трансформації - герой юнак. У першому розділі ми вже згадували, що стать героя впливає на проблематику та тематику творів, тому тут роман Л.М.Олкотт виступає можливістю спостерігати за становленням саме жінки, й навіть не однієї, а чотирьох універсальних жіночих типів.

До того ж, сьомий клас – той вік, коли починається підлітковий період, діти замислюються про те, ким би вони хотіли стати в майбутньому, яка їх роль у суспільстві та життєве призначення. Кожен з них стикається з традиційними проблемами для підлітків, серед яких відносини з батьками та однолітками, перше кохання, самоідентифікація, тощо. Тому цей роман здатний закривати певні потреби підлітків, особливо дівчат. Також, як ми знаємо з попередніх розділів роботи, твір «Маленькі жінки» став новим кроком у літературі дорослішання, отже його прочитання та аналіз є важливими для розуміння історії та подальшого розвитку цього жанру.

Враховуючи обсяги книги, ми вважаємо, що було б доцільним опрацювати лише першу частину під назвою «Маленькі жінки», а її продовження - «Хороші дружини» – запропонувати як опціональний текст, з яким учні можуть попрацювати самотійно. Завдання вчителя на уроці – зацікавити та заінтригувати семикласників романом «Хороші дружини», не переказуючи його

змісту. Так, наприклад, домашнє завдання може бути таким: поміркуйте та опишіть як, на вашу думку, складеться доросле життя кожної з героїнь.

Відповідно до навчальної програми учні ще не стикалися з феміністичною критикою. Роман «Маленькі жінки» дає можливість застосувати новий спосіб дослідження та аналізу літературного твору. Важливо на уроці позакласного читання підняти у класі «жіноче питання», зрозуміти ідею твору та та прояснити для себе актуальність роману, написаного у XIX ст., у сучасному світі. Однак, враховуючи вікові особливості учнів, ми вважаємо, що не варто заглиблюватися у феміністичну критику, а дати учням лише теоретичну основу, необхідну для повного аналізу.

Зараз цей твір як ніколи актуальний не лише через вічні теми, які розкриває авторка, а й через його історичне тло. Усі події відбуваються на тлі Громадянської війни у США, що також, як ми вже знаємо з попередніх розділів, є одним з основних елементів жанру роману виховання. Це мало значний вплив на родину Марч, які втратили свої статки та розлучилися з батьком. Така проблематика та тематику твору стане близькою для українських підлітків, які переживають подібне, й чиє дорослішання було прискорене війною.

На нашу думку, на уроці позакласного читання варто звернути увагу, насамперед, на жанр роману, який, як зазначалося вище, є новим для семикласників. Тому таке заняття доцільно було б почати саме з теоретичного матеріалу, який, перш за все, буде включати визначення роману виховання та його жанрові особливості. Це стане своєрідною основою для учнів при аналізі роману. Також, так як в основі такої літератури – герой та його трансформації, варто на уроці детально опрацювати персонажів та зміни, що відбуваються з ними. Окремо звертаємо увагу на оточення героя, що проходить ініціацію, їх функції та вплив на сестер, розкриваємо образ та роль ментора. Об'єднуючи все вищеперераховане, ми пропонуємо наступну назву уроку ««Маленькі жінки» Л. М. Олкотт як роман виховання. Образна система твору».

Для того, щоб робота з текстом була цікавою та продуктивною, доцільним є використання різних видів діяльності, інтерактивних платформ, ігор та онлайн-

завдань. Так, наприклад, розроблений нами урок позакласного читання починається з ворм-апу у формі гри «Вгадай пароль», яка має на меті зацікавити семикласників, створити необхідну атмосферу у класі та налаштувати на роботу. Важливо також дати учням можливість попрацювати разом та самостійно. Тому, на уроці чергуються завдання, які вимагають групової чи індивідуальної роботи. Щоб урізноманітнити вивчення літератури, окрім міжпредметних зв'язків, варто залучити й міжмистецькі аналогії. Так як роман був неодноразово екранізований, то при роботі з, наприклад, системою персонажів можна використати відео або зображення.

У кінці уроку ми пропонуємо все ж звернутися до феміністичної критики, нехай і поверхнево для того, щоб довести значущість та вічну актуальність роману. Спочатку варто ознайомитися коротко з роллю жінки у XIX ст., що є завданням вчителя, а після цього накладати цю інформацію та текст, порівнюючи тогочасну жінку з героїнею американської письменниці. Окрім інноваційних засобів навчання у плані уроку запропоновано також бесіду як одну з основних форм роботи. Остання частина завдань вимагає мислення, аналізу, саморефлексії, міркування та висловлення своєї думки й позиції. Саме тому, на нашу думку, колективне вільне обговорення – найкраща тут форма роботи.

3.2. План-конспект уроку зарубіжної літератури з позакласного читання для учнів 7 класу на тему «Маленькі жінки» Л. М. Олкотт як роман виховання. Образна система твору

Ключові компетентності. Учень/учениця визнає рівність людей незалежно від класу чи статі; усвідомлює значення сім'ї та дружби у житті людини, роль ініціативи та мотивації у боротьбі з недоліками; критично оцінює свої можливості та засоби досягнення цілі; розуміє важливість перемоги над самим собою, усвідомлює цінності життя та гуманістичні ідеали.

Предметні компетентності. Учень/учениця дає визначення «роману виховання», знає та визначає у творі його жанрові особливості; розкриває

образну систему твору, роль та місце героїв, їх ставлення до світу; порівнює художні образи у різних видах мистецтва (література та кіно); пояснює внутрішні порухи та мотивацію дій персонажів; визначає актуальні проблеми та ідею роману; висловлює свої думки щодо питань, порушених авторкою у творі.

Тип уроку. Комбінований

Обладнання. Мультимедійна дошка, онлайн-платформа LearningApps, зображення, пісочний годинник

Міжпредметні зв'язки. Зв'язок з історією (події відбуваються на тлі Громадянської війни у США, що впливає на матеріальне становище родини Марч та позбавляє героїнь одного з наставників (батько служить священником), зв'язок з психологією (семикласники мають уявити яким було життя тогочасних підлітків, які жили в період війни) та філософією (обговорення вічного жіночого питання, стереотипів, трансформацій, боротьби з самим собою, дорослішання, виховання, тощо)

Міжмистецькі аналогії. Зв'язок з кіно (на уроці залучаємо зображення з однієї з екранізацій при роботі з образною системою твору), літературою, музикою та мистецтвом (саме ці сфери стали улюбленими справами та способом реалізації для сестер Марч, тому вони є важливими складовими становлення героїнь)

Форми поточного контролю метою уроку не передбачається.

Хід уроку

1. Вступне слово вчителя. Сьогодні ми з вами будемо обговорювати твір, який, хоч і був написаний у ХІХ ст, досі залишається актуальним для сучасних читачів. Він перекладений багатьма мовами світу, неодноразово екранізований, його називають бестселером та вічною класикою. Це - роман американської письменниці Л.М.Олкотт «Маленькі жінки».

2. Дидактична гра «Пароль»

Але для того, щоб потрапити в епоху витончених нарядів та ідеальних манер, ви маєте підібрати правильний пароль. На дошці виведено ігрове поле, як ви бачите, це слово складається з 12 літер та пов'язане з прочитаним твором.

Ваше завдання - вгадати його, по черзі називаючи літери, але пам'ятайте, що кількість неправильних відповідей обмежена.

<https://learningapps.org/display?v=peuk2c02v23>

(Семикласники виконують колективно завдання на інтерактивній платформі LearningApps, при потребі учитель дає підказки)

Слово вчителя. Молодці! Швидко впоралися! Як думаєте, чому саме слово «дорослішання» стало паролем до сьогоднішнього уроку?

(Учні висловлюють свої ідеї)

Актуалізація опорних знань

1. Слово вчителя. Підбір такого пароля можна пояснити тим, що, читаючи роман, ми спостерігаємо за становленням сестер Марч. Тому жанр, у якому він написаний, - роман виховання. Ми вже знайомилися з його елементами під час роботи з такими творами як «35 кіло надії», «Сліпий музикант», «Конрад, або дитина з бляшанки».

Перед обговоренням роману американської письменниці пропоную визначити та записати, що ж таке роман виховання та які його жанрові особливості.

Роман виховання – жанровий різновид роману, у центрі якого – психологічне, моральне та соціальне формування особистості.

Жанрові особливості роману виховання

1) яскраво виражений процес внутрішнього і зовнішнього становлення особистості від дитинства й до фізичної і духовної зрілості;

2) динамічний герой (на початку твору - юний несформований протагоніст);

3) мотив випробувань як форма ініціації;

4) дидактизм фіналу;

5) функція другорядних персонажів як «вихователів» відносно головного героя (особлива роль відводиться ментору);

6) виховання та формування особистості через мистецтво, працю, середовище, подорожі, вплив ідеологій тощо.

Які з перерахованих рис присутні у творі «Маленькі жінки»?

(учні працюють з теоретичним матеріалом, одразу накладаючи його на текст. Колективно обговорюють жанрові особливості у прочитаному романі)

Основна частина уроку

1. Робота з таблицею та текстом (Центральні герої твору)

Слово вчителя. Знаковість та популярність твору Л.М.Олкотт пояснюється ще й тим, що зазвичай головним героєм роману виховання був юнак, тоді як американська письменниця показує процес дорослішання на прикладі жіночого образу, й не одного, а чотирьох сестер.

Кожну з них авторка наділяє негативною рисою, яку дівчата намагаються подолати на шляху до дорослого життя. Щоб дослідити образи головних героїнь та трансформації, що відбуваються з ними, пропоную заповнити інтерактивну таблицю за допомогою цитат з тексту. Завдання ускладнюється тим, що замість імен героїнь – асоціації (їх хобі та плани на майбутнє).

<https://learningapps.org/display?v=pvzrb0nna23>

(Учні колективно працюють з текстом: аналізують цитати, заповнюють таблицю та обговорюють центральні образи, їх шляхи ініціації)

2. Робота з зображеннями з фільму (Образна система роману)

Слово вчителя. На початку уроку ми записали, що важливого значення у романі виховання набуває оточення головного героя. Так, у творі «Маленькі жінки» окрім 4 головних героїнь діє багато другорядних персонажів. Давайте коротко розглянемо їх образи та роль у житті сестер Марч. Перед вами – зображення з екранізації 2019 року. Ваше завдання - впізнати героя та дати відповідь на такі запитання: (Дод. 1)

1) Що це за герой, як його звати?

2) Коли він з'являється на сторінках роману? Що ми знаємо про нього?

3) Як можна описати його/її зовнішність та/або характер?

4) З ким із сестер пов'язаний цей герой? Яка його роль та вплив на центральних персонажів?

3. Написання сенкану (Роль ментора)

Слово вчителя. Ми вже визначили, що у житті та дорослішанні головних героїнь важливу роль відіграють другорядні персонажі. При цьому серед них є той, кого ми по праву можемо назвати їх наставником. Це, до речі, один з важливих елементів такого жанру, і цю роль виконує, як вже було зазначено, мати сестер – міс Марч. Так, як події роману розвиваються на тлі Громадянської війни в США, це не лише змінює матеріальне становище родини, а й позбавляє батька, який служить, можливості безпосередньо займатися вихованням своїх дочок. Тому ці функції бере на себе Мармі.

Для того, щоб якнайкраще розкрити її образ та роль, кожен з вас самостійно створить про неї сенкан. Згадаймо, якою є його структура (Дод. 2)

(Учні працюють самостійно, створюючи власний сенкан протягом 5хв, для цього учитель використовує пісочний годинник, після чого декілька учнів зачитують свої вірші вголос)

4. Асоціативна головоломка «Кроссенс» на тему «Життя жінки XIX ст»

Слово вчителя. Ми знаємо, що твір був написаний у XIX ст. Саме події тієї доби Л.М. Олкотт описала у своєму найвідомішому романі. Його славу можна пояснити ще й тим, що вона сміливо руйнує очікування суспільства при створенні 4 образів. За допомогою Кроссенса я пропоную розтлумачити яким було життя жінок у той період та наскільки головні героїні – Мег, Джо, Бет та Емі відповідають цим стереотипам. (Додаток 3)

Можливі відповіді:

1) Тогочасна жінка мала бути ідеальною у всьому: поведінці, манерах, зовнішньому вигляді. Вона вважалася втіленням моралі, краси та досконалості, тому мала відповідати цьому статусу.

2) Молоді дівчата, що жили у XIX ст. мали можливість вивчати лише базові предмети, щоб правильно поводити себе в соціумі та вміти навчати майбутніх дітей. Вища освіта була для них недоступною.

3) Так як і навчання, жінка не могла реалізуватися в робочій сфері. Цим займалися виключно чоловіки.

4) Однією з основних цілей життя жінки було одруження з старшим розумним та статусним чоловіком, що давало їй можливість кращого життя та реалізації у ролі дружини, господині й матері.

5) Основана роль тогочасної жінки – виховання дітей.

6) Жінка мала бути ідеальною господинею, дуже домашньою та проводити дні вдома.

7) Свої дні вона проводила за господарством, прибиранням, готуванням та вихованням дітей, навіть свій вільний час мала присвячувати цим справам.

8) Жінка мала створити ідеальну затишну атмосферу вдома для свого чоловіка, який працював, щоб забезпечити родину.

9) Жінка мала стати так званим «домашнім янголом» - ідеальною господинею, матір'ю та дружиною, яка весь час проводить вдома, піклуючись про родину.

Дайте відповіді на такі питання:

- 1) Хто з героїнь найбільше (не)відповідає кожному з стереотипів?
- 2) Чим відрізняється, а чим схоже життя героїнь від тогочасних реалій?
- 3) Чому авторка йде проти тогочасного укладу життя?
- 4) Чи хотіли б ви жити у епоху XIX ст? Чому?

(Учні працюють в парах, кожна з яких має розтлумачити асоціацію та пояснити класу. При цьому, у формі бесіди учні співставляють головних героїнь з образом жінки XIX ст)

5. Підбиття підсумків

Слово вчителя. На сьогоднішньому уроці ми з вами визначили жанр роману «Маленькі жінки», проаналізували його жанрові особливості та їх втілення у творі, попрацювали з образною системою, проаналізували вплив другорядних героїв на головних, визначилися з темою та ідеєю твору. Оцінки я повідомлю кожному з вас окремо після уроку.

6. Повідомлення домашнього завдання

Роман «Маленькі жінки» має продовження під назвою «Хороші дружини», у якому письменниця розповідає про їх доросле життя, розкриваючи такі теми

як кар'єра, пошук себе, одруження, материнство, тощо. Якщо вам сподобався сьогоднішній твір, то раджу прочитати його другу частину. Але перед тим, пропоную уявити себе письменниками\цями та подумати над тим, яким може бути подальше життя чотирьох сестер.

Отже, вашим завданням буде написання міні-твору, що є продовження роману «маленькі жінки».

Висновки до розділу 3

Творчість американської письменниці є важливим етапом вивчення літератури у середній школі і в першу чергу виступає можливістю познайомитися з новим для жанром. Враховуючи вікові особливості учнів, література дорослішання - саме те, що потребують семикласники: роман «Маленькі жінки» зможе допомогти розібратися у собі, мотивувати до боротьби з самим собою та навчати впевненості та впертості не зважаючи на життєві труднощі. Окрім цього, аналіз твору залучає велику кількість ключових компетентностей, адже авторка піднімає такі питання як гуманістичні ідеали, дружба, сімейні стосунки, мораль, тощо.

Не зважаючи на новий теоретичний матеріал, широку проблематику та велику кількість персонажів, роман «Маленькі жінки» можна подати цікаво та легко для семикласників. Це доводить розроблений мною урок. Колективної бесіди, яка є однією з основних форм роботи, спрямована на створення дружньої атмосфери у класі, а новітні засоби технологій, серед яких використання мультимедійної дошки, інтерактивних платформ та завдань у формі гри допоможуть залучити кожного з учнів у роботу, тримати увагу протягом усього уроку та краще засвоїти матеріал. Цей твір дає можливість вчителю застосувати міжпредметні та міжмистецькі зв'язки з історією, філософією, кіно, музикою, тощо. Широка тематика та різноманітні аналогії роблять цей твір таким, що залучає та зацікавлює будь-якого читача.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі ми дослідили, яким було соціальне життя у період XIX ст., яке місце у соціумі відводилося жінці. На основі аналізу різних сфер життя, серед яких реалізація, освіта, стосунки, господарство, материнство тощо, ми дійшли висновку, що тогочасне суспільство намагалося відокремити жінку від чоловічої статі, показати її другорядність та інакшість. Її права та можливості були зведені до однієї функції – дружини та матері, навіть зовнішній вигляд та характер були нав'язані суспільством.

Все це позначилося на літературі. Роман виховання не став винятком, адже відпочатково це – твір про становлення хлопця, зазвичай написаний авторами-чоловіками. І навіть коли поступово на сторінках почав з'являтися жіночий образ, він мав відповідати реальності й описувати обмежену та слабку жінку. Однак найвідомішими стали твори саме тих, хто писав всупереч вимогам чи канонам – Ш. Бронте, С. Плаз, Дж. Остін та М.Л. Олкотт.

Творчість таких письменниць стала одним з об'єктів досліджень феміністичної критики. На основі робіт С. де Бовуар, Е. Шоволтер, В. Вулф та інших ми виокремили завдання, методи та засоби такої теорії, що було використано під час аналізу роману американської письменниці-феміністки.

На основі теоретичного матеріалу з залученням феміністичної перспективи ми дослідили творчість Л.М. Олкотт на прикладі двох частин роману «Маленькі жінки». Перш за все, ми визначили його жанр та порівняли з традиційним зразком роману виховання. Ми дійшли до висновку, що творчість американської письменниці – приклад нового (жіночого роману) *female bildungsroman*, що бере початок з творчості Ш. Бронте та інших, зазначених вище авторів. Зберігаючи усі важливі елементи жанру, серед яких роль другорядних героїв та ментора, процес дорослішання та виховання, історичне тло, традиційна тематика та проблематика, Л.М. Олкотт створила унікальний твір, одна з причин популярності якого – сміливе руйнування прийнятих норм.

Ми віднайшли та проаналізували кожен з чотирьох образів сестер, які є прикладами універсальних жіночих типів. На основі основних сфер їхнього життя, серед яких навчання та кар'єра, інтереси та побут, стосунки та заміжжя ми визначили їхні позиції та образи. Безумовно, твір із самої назви контрастує з вимогами та уявленнями XIX ст. Однак головні героїні доводять, що основна ціль Л. М. Олкотт як письменниці-феміністки була не стільки зруйнувати уявлення, скільки довести, що жінка важлива та має право жити так, як вона цього хоче, незважаючи на те, чи виправдовує очікування соціуму, а чи зовсім суперечить їм.

Проведена нами робота стала основою для створення власного уроку для позакласного читання у сьомому класі з використанням методичних рекомендацій, описаних у третьому розділі. Важко переоцінити важливість творчості Олкотт у контексті вивчення літератури, а особливо для підлітків, враховуючи їхні вікові потреби. Широка проблематика твору, вічні теми, багата система персонажів – те, що дає вчителю можливості використання різноманітних підходів до викладання роману у школі, а залучення інноваційних технологій та постійна зміна форми роботи зроблять урок позакласного читання цікавим та ефективним для кожного учня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Білик Н.Д. Англійська література XVIII ст. Становлення і розвиток роману (novel) / Білик Н.Д. – Харків: Діса плюс, 2017. – 167 с.
2. Білик Н.Д. Англійський роман XIX ст.: Вальтер Скотт. Чарлз Діккенс. Роберт Луїс Стівенсон / Білик Н.Д. – Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2020. – 152 с.
3. Бовуар С. Друга стаття / Сімона де Бовуар ; [пер. з франц. Н. Воробйова, П. Воробйов, Я. Собко]. – К.: Основи, 2017. – 368 с.
4. Бородіца С. В. Жанрові домінанти роману виховання у творчості У. Самчука: інтертекстуальний дискурс / С. В. Бородіца // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Літературознавство». – № 12. – 2009. – С. 34-37
5. Бронте Ш. Джейн Ейр / Шарлотта Бронте ; [пер. з англ. Олени Ломакіної]. – К. : Знання, 2018. — 511 с.
6. Гарасим Т. О. Роман виховання та роман ініціації: типологічні збіги й відмінності / Т.О. Герасим // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – Сер.: Філологія. – № 11. – том 1. – 2014. – с. 102-105.
7. Гросевич Т.В. Жанр роману виховання в українській літературі / Т.В. Гросевич // газета «Край», Філологічні трактати. – Том 5. – № 2. – 2013. – с. 140-144.
8. Кірюшко Н. Жанрові ознаки роману виховання в септалогії Дж. К. Ролінг / Наталя Кірюшко / Іноземна філологія. – Вип. 119 (2). –2007. – с. 111-117.
9. Олкотт Л.М. Маленькі жінки / Луїза Мей Олкотт ; [пер. з англ. Б. Носенок]. – Харків: Фоліо, 2022. – 331 с.
10. Олкотт Л.М. Хороші дружини / Луїза Мей Олкотт; [пер. з англ. Б. Носенок]. – Харків: Фоліо, 2022. – 316 с.
11. Попов Ю. Роман виховання / Юрій Попов // Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – С. 492 – 495.

- 12.Притолук С. А. Жанрові особливості роману виховання / С.А. Притолук. – Тернопіль : Видавець Стародубець, 2004. – 48 с.
- 13.Стельмах Х. Теорії жіночого письма та феміністична критика / Х. Стельмах // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. – Вип. 19. – Львів, 2012, – с. 357-364.
- 14.Чик О. І. Роман виховання в українській та німецькомовній прозі другої половини XIX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.05 «Порівняльне літературознавство» / О. І. Чик. – Тернопіль, 2012. – 20 с.
- 15.Харіна О. Традиції роману виховання у творах Ч. Діккенса та Т. Шевченка / О. Харіна // Зарубіжна література. – № 11(747). – 2012. – С. 27-29.
- 16.Austen J. *Pride and Prejudice* / Jane Austen. – London: Pinguin, 2015. – 115 с.
- 17.Cruea S. *Changing Ideals of Womanhood During the Nineteenth-Century* / Susan M. Cruea // *Woman Movement*. – 2005. – С. 187-200.
- 18.Curtis S. *How Did the Roles of Women Change Over the Course of the Late 19th Century?* / Samantha Curtis. – 2013. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://sites.suffolk.edu/slcurtis92/2013/02/12/how-did-the-roles-of-women-change-over-the-course-of-the-late-19th-century/>
- 19.Eliot G. *The Mill on the Floss* / George Elliot. – London: Everyman's Library, 1992.
- 20.Gleadle K. *British Women in the Nineteenth Century* / Kathryn Gleadle. – London: Macmillan, 2001. – p. 51-79.
- 21.Hughes K. *Gender roles in the 19th century* / Kathryn Hughes. – 2014. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: [Gender roles in the 19th century | The British Library \(bl.uk\)](#)
- 22.Kar I. *The Female Bildungsroman* / Indrajit Kar – [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://www.academia.edu/32899366/The_Female_Bildungsroman
- 23.Lazzaro-Weis C. *The Female 'Bildungsroman': Calling It into Question* // *NWSA Journal*. – 2.1. – 2013. – p. 16-34.
- 24.Maier S. E. *Portraits of the Girl-Child: Female Bildungsroman in Victorian Fiction* / S. E.Maier // *Literature Compass*. – 4(1). – 2007. – p. 317–335.

- 25.Moi T. Sexual/Textual Politics. Feminist Literary Theory. – London: Methuen, 1985. – 256 с.
- 26.Napikoski L. Feminist Literary Criticism / Linda Napikoski. – 2020. – [Электронный ресурс] / Режим доступа: [Feminist Literary Criticism Defined \(thoughtco.com\)](https://www.thoughtco.com/feminist-literary-criticism-defined/1806111)
- 27.Nasr G. A. N. Feminism and Feminist Literary Theory / Gaelle Abou Nasr. – 2021. – [Электронный ресурс] / Режим доступа: [Feminism and Feminist Literary Theory \(byarcadia.org\)](https://www.byarcadia.org/feminism-and-feminist-literary-theory/)
- 28.Norwood A.R. Louisa May Alcott // NWHM Fellow. – 2017. – [Электронный ресурс] / Режим доступа: <https://www.womenshistory.org/education-resources/biographies/louisa-may-alcott>
- 29.Plath S. The bell jar / Sylvia Plath. – NewYork: Haper Collins, 2005. – 244 с.
- 30.Pressman L. The frauenroman: a female perspective in coming-of-age stories / Laura Pressman. – 2013. – [Электронный ресурс] / Режим доступа: [the female bildungsroman — The Bildungsroman Project](https://www.thebildungssroman.com/)
- 31.Rishoi Ch. From Girl to Woman: American Women's Coming-of-Age Narratives / Christy Rishoi // Suny Series in Feminist Criticism and Theory & Suny Series in Postmodern Culture. – New York: State University of New York Press, 2003. – P. 117-142.
- 32.Robbins R. Feminist Approaches in Literary Theories ; [edited by J. Wolfreys, W. Baker]. – London: Macmillan, 1998. – P. 103–126.
- 33.Sailus Ch. Feminism in the 19th Century: Women's Rights, Roles, and Limits / Christopher Sailus. – 2022. – [Электронный ресурс] / Режим доступа: [Feminism in the 19th Century: Women's Rights, Roles, and Limits - Video & Lesson Transcript | Study.com](https://www.study.com/academy/subject/english/american-literature/feminism-in-the-19th-century-women-s-rights-roles-and-limits-video-lesson-transcript.html)
- 34.Showalter E. Towards A Feminist Poetics / Elaine Showalter. – New York: UP, 1979.
- 35.Smith-Rosenberg C. Disorderly Conduct: Visions of Gender in Victorian America. – New York: Oxford University Press, 1985. – 384 p.

36. Snircova S. Gender and Genre: From the Female Bildungsroman to the Postfeminist Coming-of-Age Novel / Sona Snircova. – 2001. – p. 243 – 252.
37. Thamarana S. Origin and Development of Bildungsroman Novels in English Literature / Simhachalam Thamarana. – 2015. – p. 21 – 26.
38. Watkins S. Jane Eyre by Charlotte Brontë. Encyclopedia of the Novel. – London: Fitzroy Dearborn Publishers, 2013. – p. 57 – 98.
39. Woolf V. A room of one's own / Virginia Woolf. – London: First Harvest Edition, 1989. – 114 p.

ДОДАТКИ

Дод. 1

1 - тема (один іменник)

2 - опис теми (два прикметники)

3 - дії, пов'язані з темою (три дієслова)

4 - речення (фраза із чотирьох слів)

5 - синонім, висновок до теми (одне слово)

Дод. 3

SUMMARY

The goal of the diploma work was to investigate female characters according to the 19th century stereotypes in L. M. Alcott's novel "Little Women". The object of our investigation is 2 novels of American writer L.M. Alcott "Little Woman" and "Good Wives" (sometimes published as 1 book "Little Woman").

The name of the project is "Female images in the context of the 19th century stereotypes in L.M. Alcott's novel "Little women" and it consists of 3 chapters.

The first part is called "Female stereotypes in 19th century". Here we described an average woman of those times, her place in society and main spheres of her life such as education, career, relationships and housework. The third chapter "L.M. Alcott and feminism theory" contains theoretical basis of the investigation. In the first part called "Female stereotypes in 19th century we described key concepts of feminism criticism, its approach to analysis of literary works and also we look at L. M. Alcott's literary works in the context of the theory. The second part called "Coming of age literature" is devoted to coming of age novel, its characteristics, different types and its protagonist. In addition, we paid attention to the female bildungsroman as a subgenre and described its history and female characters in such texts.

In the second chapter "'Little Women' characters through the prism of stereotypes' we used all the theoretical information from the first chapter to analyze the novel. Its first part "Little Women as (un)typical coming of age novel is devoted to the genre of the literary work. In the second one we analyzed the title as it plays an important role here, so this part is called "The irony of the title". The next subchapter "Main characters. The problem of female identity" consists of 4 parts, each describes one of the sisters. Using quotes, we analyzed female images, their transformation and compared them with stereotypes. In the last subchapter we took a closer look at the topics of the novel, so it consists of 3 main spheres of 19th century woman's life such as home and housework, career and relationships respectively.

The name of the last chapter is "Learning L.M. Alcott's literary works at secondary school". It contains our view on reading "Little Women" at school and some

methodological recommendations. As the novel is read by Ukrainian students at 7th form as extracurricular text, we explained the importance of the literary work and the way it should be taught. Moreover, we added a plan for the lesson called ““Little Women” as coming of age novel and its characters”.